

УДК 338.43

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2020-1-25>**Савченко Т.В.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління бізнесом
Одеської національної академії харчових технологій***Savchenko Tetyana***Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of business management,
Odessa National Academy of Food Technologies*

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ЗЕРНОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

IMPROVEMENT OF THE METHOD FOR ASSESSING THE COMPETITIVENESS OF PRODUCTS OF GRAIN PROCESSING ENTERPRISES

АННОТАЦІЯ

У статті запропоновано методику комплексного оцінювання конкурентоспроможності продукції зернопереробних підприємств. Складено алгоритм оцінки конкурентоспроможності продукції зернопереробних підприємств. В основі пропонованого методу лежить оцінка двох групових показників – «якість продукції» та «ціна продукції». У межах кожного з критеріїв визначаються одиничні показники кожного з аспектів конкурентоспроможності продукції та групуються на підставі аналізу їхніх внутрішньогрупових та міжгрупових взаємозв'язків. Сформовано систему показників для групового показника «якість продукції», адаптовану під специфіку продукції зернопереробних підприємств. Основними показниками, що характеризують якість продукції (борошна), є вологість, білизна, крупність, клейковина, індекс деформації клейковини, число падіння. Методом експертного оцінювання встановлено вагомість показників у межах інтегрального та групового показників. Запропоновано принцип встановлення рівня конкурентоспроможності продукції зернопереробних підприємств на основі отриманої узагальнюючої бальної оцінки.

Ключові слова: конкурентоспроможність продукції, методика оцінювання, система показників, експертна оцінка, зернопереробні підприємства.

АННОТАЦИЯ

В статье предложена методика комплексной оценки конкурентоспособности продукции зерноперерабатывающих предприятий. Составлен алгоритм оценки конкурентоспособности продукции зерноперерабатывающих предприятий. В основе предлагаемого метода лежит оценка двух групповых показателей – «качество продукции» и «цена продукции». В пределах каждого из критериев определяются единичные показатели каждого из аспектов конкурентоспособности продукции и группируются на основании анализа их внутригрупповых и межгрупповых взаимосвязей. Сформирована система показателей для группового показателя «качество продукции», адаптированная под специфику продукции зерноперерабатывающих предприятий. Основными показателями, характеризующими качество продукции (муки), являются влажность, белизна, крупность, клейковина, индекс деформации клейковины, число падения. Методом экспертной оценки установлена весомость показателей в пределах интегрального и группового показателей. Предложен принцип установления уровня конкурентоспособности продукции зерноперерабатывающих предприятий на основе полученной обобщающей бальной оценки.

Ключевые слова: конкурентоспособность продукции, методика оценки, система показателей, экспертная оценка, зерноперерабатывающие предприятия.

ANNOTATION

In the conditions of integration into the world economy and as a result of increasing competition, businesses need a methodical approach to assessing competitiveness in market conditions. One of the scientific tools to solve complex problems in the management process is expert judgment. Experts play a significant role in solving complex, unformalized management problems when it is impossible to apply a statistical approach. Market conditions for the economic development of grain processing enterprises determine the need to study the competitiveness of products as a system of parameters for assessing the provision of competitive advantages and their effective use in the strategic area of management. The development, use of a reasonable system of economic and technical parameters that correspond to the content, object and purpose of assessing the competitiveness of products of grain processing enterprises is a complex and systematic task of diagnosing the provision of competitive advantages of the economic entity taking into account the combined influence of external and internal factors of the market environment. In general, the basic algorithm for evaluating the competitiveness of products of grain processing companies is justified by us as a structural and logical scheme of the system of providing and calculating the integral indicator of the level of competitiveness of products. The method of complex estimation of competitiveness of products of grain processing enterprises is offered. The proposed method is based on the evaluation of two group indicators – «Product Quality» and «Product Price». Within each of the criteria, individual indicators of each of the aspects of product competitiveness are determined and grouped on the basis of the analysis of their intragroup and intergroup relationships. The system of indicators for the group indicator «Product quality» is adapted to the specifics of production of grain processing enterprises. The main indicators characterizing the quality of products (flour) are humidity, grain size, whiteness, size, gluten, gluten deformation index, number of falling. The weight of indicators within the integral and group indicators is established by the method of expert estimation. The principle of establishing the level of competitiveness of products of grain processing enterprises on the basis of the received general point evaluation is offered.

Key words: competitiveness of products, method for assessing, indicator system, expert evaluation, grain processing enterprises.

Постановка проблеми. Останнім часом в умовах глобалізації економіки спостерігається посилення конкуренції, притаманне для всіх країн і галузей економіки. Бурхливий сплеск ринкової активності, характерний для вітчизняного ринку, супроводжується процесами ви-

никнення та розвитку великої кількості нових підприємств та торгових марок, що сприяє подальшому загостренню конкуренції. Однією з головних причин низької конкурентоспроможності продукції українських підприємств є недостатня здатність боротися за розширення своєї частки на внутрішньому та зовнішньому ринках, просувати свої товари та завойовувати споживача, поставивши інтереси останнього у центр своєї виробничої та комерційної діяльності. У зв'язку з цим виникає необхідність у вдосконаленні управління конкурентоспроможністю продукції підприємства шляхом використання більш сучасного методологічного апарату з урахуванням галузевих особливостей функціонування підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням теоретичних та практичних аспектів конкуренції та конкурентоспроможності продукції підприємств займаються Я. Базилюк, В. Блонська, З. Варналій, В. Геєць, Я. Жаліло, А. Загородній, С. Клименко, Ф. Котлер, М. Портер, М. Саєнко, Р. Фатхудинов, М. Юдін та інші вітчизняні та зарубіжні вчені.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на наявність потужної теоретичної бази, сьогодні є значне коло теоретичних та практичних завдань, що вимагають подальшого наукового пошуку. Тому завдання дослідження методів оцінки конкурентоспроможності продукції, а також узагальнення досвіду управління нею та вдосконалення методик оцінювання є завжди актуальними та стоять перед кожним підприємством у сучасних ринкових умовах.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розроблення методики комплексного оцінювання конкурентоспроможності продукції зернопереробних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Успіх реалізації продукції на ринку залежить насамперед від рівня конкурентоспроможності продукції, що пропонується на цьому ринку. Оцінка конкурентоспроможності продукції – визначення її рівня – надає відносну характеристику здатності продукції задовольняти вимоги конкретного ринку в цей період порівняно з продукцією конкурентів [1, с. 240].

Оцінка конкурентоспроможності продукції необхідна для обґрунтування прийнятих рішень під час оцінки конкурентних позицій продукції і підприємства на конкретному ринку та перспектив її подальшої реалізації.

Показники конкурентоспроможності продукції є сукупністю критеріїв, що дають змогу оцінити її рівень у кількісному вимірі. Наскільки якісно побудована ця система показників із врахуванням конкурентної ситуації на ринку та потреб споживачів, настільки якісним буде виявлення ступеня відповідності товару очікуванням споживача.

Найбільш відомі нині моделі та методи оцінки конкурентоспроможності продукції можна розділити на дві групи: аналітичні і графічні методи.

Але будь-яка методика потребує адаптації під специфіку діяльності підприємств певної галузі. Тому основним завданням з удосконалення методики оцінювання конкурентоспроможності зернопереробних підприємств є формування системи показників, що відповідають галузевим потребам.

Оскільки процес управління загалом являє собою вплив суб'єкта на об'єкт за допомогою реалізації відповідних управлінських функцій, можна стверджувати, що процес управління якістю на підприємстві здійснюється за допомогою використання відповідних методів і тих функцій, послідовна реалізація яких забезпечує досягнення цілей у сфері якості.

Підприємство, яке бажає вдосконалити всі процеси своєї діяльності, має здійснювати їх відповідно до етапів робіт, наведених у циклі Е. Демінга. Нині він вважається сучасним циклом менеджменту якості. У цьому циклі передбачається виконання таких чотирьох етапів робіт, як:

- планування;
- виконання робіт;
- контроль результатів;
- коригувальні дії [2, с. 48–50].

Тому порядок визначення рівня конкурентоспроможності та загалом оцінки конкурентоспроможності продукції зернопереробних підприємств включає такі етапи, як (рис 1).

1. Постановка цілей з оцінки конкурентоспроможності зернопереробних підприємств.

Цілями з оцінки конкурентоспроможності продукції зернопереробних підприємств є:

- вибір методики оцінювання конкурентоспроможності продукції зернопереробних підприємств;
- адаптація вибраної методики оцінювання під специфіку зернопереробних підприємств;
- оцінка конкурентоспроможності продукції зернопереробних підприємств;
- з'ясування шляхів підвищення конкурентоспроможності продукції зернопереробних підприємств.

Для проведення оцінювання показника «конкурентоспроможність продукції» необхідно розрахувати значення двох показників, а потім перевести у бальну оцінку – «якість продукції» ($Я_{np}$) та «ціна продукції» ($Ц_{np}$).

Основними показниками, що характеризують якість продукції (борошна), є:

- вологість ($Вл$);
- зерність ($Зр$);
- білизна ($Бл$);
- крупність ($Кр$);
- клейковина ($Кл$);
- індекс деформації клейковини ($ІДК$);
- число падіння ($Чп$).

Наступним кроком у формуванні комплексної методики оцінювання якості продукції є встановлення значущості одиничних показників у межах групового показника. Для цього скористаємося методикою експертної оцінки та формулами 1, 2, 3. Для аналізу погодженості експертів використовується коефіцієнт варіації

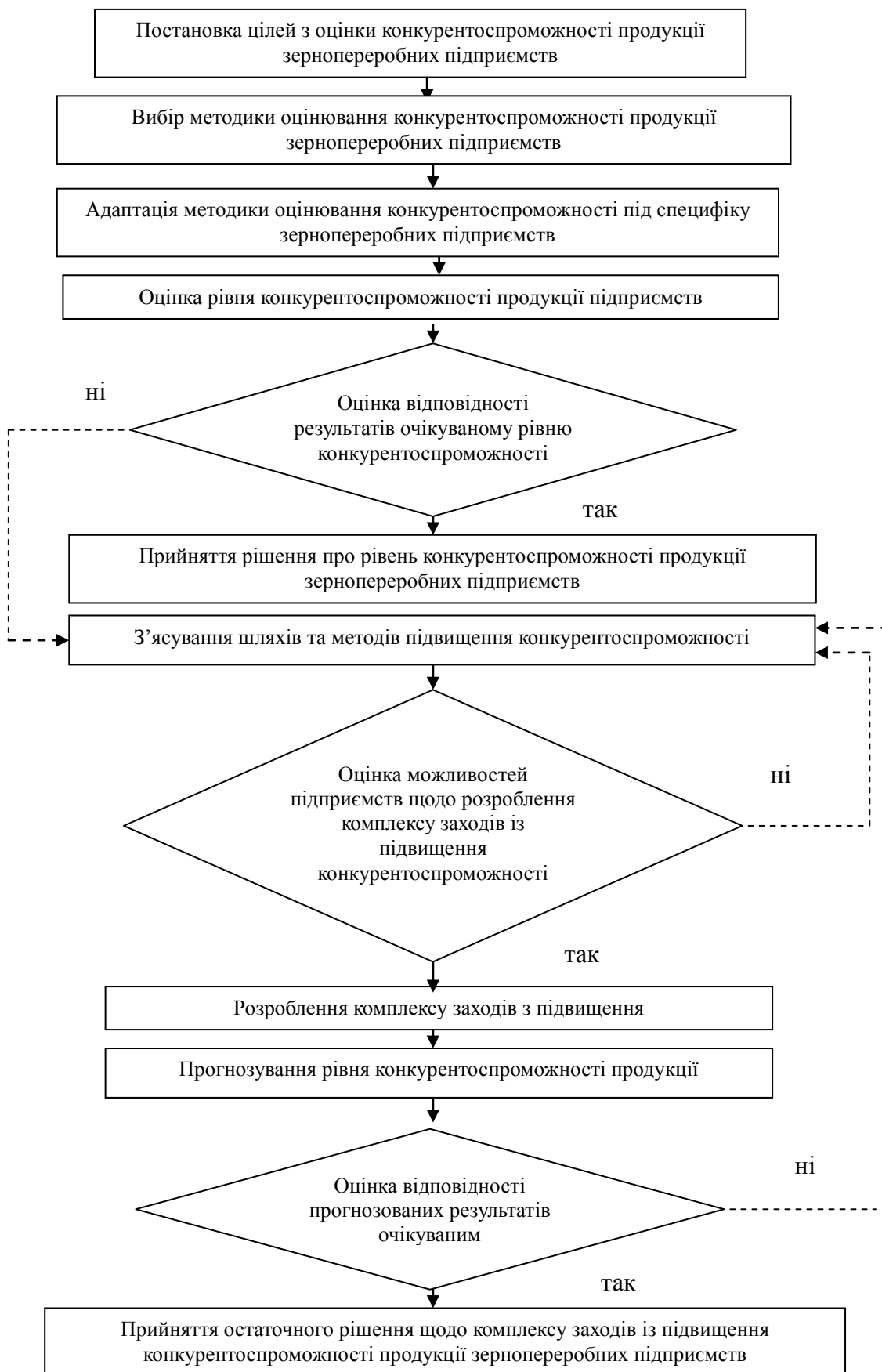

Рис. 1. Алгоритм управління конкурентоспроможністю продукції зернопереробних підприємств

Джерело: розроблено автором

варіантів відповідей (v). Він розраховується за такою формулою:

$$v = \sigma / q_j, \quad (1)$$

де σ – середньоквадратичне відхилення;
 q_j – середнє значення оцінок.

$$\sigma = \sqrt{D(q_{ij})}, \quad (2)$$

В свою чергу $D(q_{ij})$ знаходимо за формулою:

$$D(q_{ij}) = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (q_{ij} - \bar{q}_{ij})^2, \quad (3)$$

де n – кількість експертів.

Ступінь погодженості експертів визначається такими характеристиками коефіцієнта варіації [3, с. 527]:

$v \leq 0,10$ – погодженість висока;

$v = 0,11 - 0,15$ – погодженість вище середньої;

$v = 0,16 - 0,25$ – погодженість середня;

$v = 0,26 - 0,35$ – погодженість нижче середньої;

$v > 0,35$ – погодженість нижча від допустимої норми.

Визначимо вагомість одиничних показників для групового показника «Якість продукції» у табл. 1.

Таблиця 1

**Розрахунок коефіцієнтів вагомості
 одиничних показників групового показника
 «якість продукції»**

Показники Експерти	Вл	Кл	Бл	Кр	ІДК	Зр	Чп
1	10	10	9	7	10	7	9
2	9	9	9	8	10	7	9
3	10	10	8	8	10	7	8
4	9	9	8	7	9	8	8
5	10	9	9	7	10	8	9
6	8	9	8	8	10	7	8
7	10	9	8	7	10	7	9
8	9	10	8	8	9	8	9
9	9	10	9	8	10	8	9
10	9	10	8	8	10	7	8
q_{ij}	9,3	9,5	8,4	7,6	9,8	7,4	8,6
q_{jn}	0,15	0,16	0,14	0,13	0,16	0,12	0,14
σ	0,64	0,5	0,49	0,49	0,4	0,49	0,49
v	0,07	0,05	0,06	0,06	0,04	0,07	0,06

Джерело: розраховано автором

Наведені відповіді експертів у табл. 1 щодо визначення вагових коефіцієнтів і коефіцієнта варіації свідчать про те, що коефіцієнт варіації змінюється в межах норми (отримані коефіцієнти варіації становлять не нижче 0,07). Як показують розрахунки, найбільший вплив на показник «якість продукції» чинять показники клейковини борошна та ІДК.

На підставі експертних оцінок побудуємо залежність групового показника «якість продукції»:

$$Y_{np} = 0,15Vl + 0,16Kl + 0,14Bl + 0,13Kl + 0,16IDK + 0,12Zr + 0,14Чп \quad (4)$$

Отримані результати за одиничними показниками групового показника «Якість продукції» порівнюються в межах двох конкуруючих підприємств за 15-бальною шкалою. При цьому

у 5 балів оцінюється показник, що має значення гірше, ніж у конкурента; у 10 балів – показники майже однакові; у 15 – краще, ніж у конкурента.

Показник «ціна продукції» теж оцінюється за 15-бальною шкалою, але дещо за іншим принципом: 5 балів – ціна вища, ніж у конкурента; у 10 балів – ціни майже однакові; у 15 – ціна нижча, ніж у конкурента.

Для остаточного формування залежності узагальнюючого показника «конкурентоспроможність продукції» встановимо значущість показників «якість продукції» та «ціна продукції» у межах узагальнюючого показника. Для цього знову скористаємося методикою експертної оцінки та формулами 1, 2, 3. Визначимо вагомість показників для узагальнюючого показника «Конкурентоспроможність продукції» у табл. 2.

Таблиця 2

**Розрахунок коефіцієнтів вагомості
 показників узагальнюючого показника
 «конкурентоспроможність продукції»**

Показники Експерти	Y_{np}	$Ц_{np}$
1	10	7
2	9	7
3	10	7
4	9	8
5	9	8
6	9	7
7	9	7
8	10	8
9	10	8
10	10	7
q_{ij}	9,5	7,4
q_{jn}	56,2	43,8
σ	0,5	0,49
v	0,05	0,07

Джерело: розраховано автором

Наведені відповіді експертів у табл. 2 щодо визначення вагомості коефіцієнтів і коефіцієнта варіації свідчать про те, що коефіцієнт варіації змінюється в межах норми (отримані коефіцієнти варіації становлять не вище 0,07). Як показують розрахунки, найбільший вплив на конкурентоспроможність продукції чинить показник «якість продукції».

А це значить, що для отримання узагальнюючого показника «конкурентоспроможність продукції» використовується формула:

$$Kl = 0,56 Y_{np} + 0,44 Ц_{np} \quad (5)$$

Таким чином, для оцінювання конкурентоспроможності продукції зернопереробних підприємств рекомендується розрахунок комплексного зваженого показника, який у свою чергу складається з групових зважених показників з переводом їх у бальну систему.

Після розрахунку коефіцієнту конкурентоспроможності продукції зернопереробного під-

приємства порівнюємо отриману бальну оцінку з максимально можливою (15 балів) та встановлюємо його рівень конкурентоспроможності:

– від 0 до 5 балів – продукція підприємства неконкурентоспроможна;

– від 6 до 10 балів – рівень конкурентоспроможності продукції середній;

– від 11 до 14 балів – рівень конкурентоспроможності продукції високий;

– 15 балів – продукція підприємства має найвищий рівень конкурентоспроможності.

Рішення про задовільний або незадовільний рівень ефективності управління конкурентоспроможністю продукції зернопереробного підприємства приймається на основі бальної оцінки.

Задовільним рівень ефективності управління конкурентоспроможністю продукції зернопереробного підприємства вважається, якщо бальна оцінка конкурентоспроможності, яку отримала продукція підприємства, становить не менше 6 балів. Але довгострокові перспективи з утримання стійких конкурентних позицій має підприємство, чия бальна оцінка конкурентоспроможності продукції становить не менше 11 балів.

Висновки. 1. Найявні методики оцінювання конкурентоспроможності продукції підприємства досить багатогранні, але системи показників розглянутих методик не відповідають у повному обсязі вимогам, які необхідно враховувати під час оцінювання конкурентоспроможності продукції саме зернопереробних підприємств.

2. Загальна оцінка конкурентоспроможності продукції зернопереробних підприємств повинна формуватися як системний показник, що характеризує сукупність факторів, які форму-

ють такі показники, як «ціна продукції» та груповий показник «якість продукції».

3. Методика оцінювання конкурентоспроможності продукції зернопереробних підприємств базується на розрахунку інтегрального показника конкурентоспроможності продукції зернопереробних підприємств як суми зважених бальних оцінок, які переведені шляхом порівняння з кількісних показників, що враховують специфіку продукції саме зернопереробних підприємств, що сприятиме підвищенню об'єктивності процесу визначення її рівня.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. С.М. Клименко, Т.В. Омеляненко, Д.О. Барабась, О.С. Дуброва, А.В. Вакулєнко. Управління конкурентоспроможністю підприємства / С.М. Клименко та ін. Київ : КНЕУ, 2006. 527 с.
2. Швець В.Є. «Менеджмент якості» в системі сучасного менеджменту. Стандарти та якість. 2004. № 6. С. 48–50.
3. Купалова Г.І. Теорія економічного аналізу : навч. посіб. Київ : Знання, 2008. 639 с.

REFERENCES:

1. Klymenko, S.M., Omeljjanenko, T.V., Barabasz, D.O., Vakulenko, A.V. (2006). Upravlinnja konkurentospromozhnistju pidpryjemstva [Management of enterprise competitiveness]. Kyiv: KNEU. (in Ukrainian)
2. Shvets, V.Je. (2004). Menedzhment jakosti v systemi suchasnoho menedzhmentu [Quality management in a modern management system]. Standarty ta yakist, no. 6, pp. 48–50.
3. Kupalova, H.I. (2008). Teorija ekonomichnoho analizu: navch. posib. [The theory of economic analysis]. Kyiv: Znannja. (in Ukrainian)